

IZOBRAŽEVANJE SOCIALNIH DELAVCEV

Vida/ Milošević x

1. Uvod

Hitre družbene spremembe in sprememba v kvaliteti socialnih potreb, možnosti in pogojev za uresničevanje socialne varnosti ter uveljavljanja človeka v medčloveških in družbenih odnosih, zahtevajo hitro prilagajanje socialnega dela in socialnih delavcev.

Vendar ni dovolj, če se socialno delo le prilagaja spremenjenim družbenim razmeram, temveč lahko nanje tudi samo vpliva ter povzroča večje ali manjše družbene spremembe. To še zlasti velja za socialno delo v samoupravni socialistični družbi.¹

Socialno delo je od svojega nastanka dalje polno protislovij tako v svoji družbeni vlogi kakor v sebi samem. Nastalo je zaradi pritiska delavskega razreda na kapitaliste, postalo pa je orodje v rokah vladajočega razreda.

Protislovnost družbene vloge socialnega dela lahko nedvomno opazimo tudi pri nas. Socialno delo v veliki meri deli usodo socialne politike in socialnega varstva, položaj le-teh pa se je v preteklosti menjaval in dosegal skrajnosti od zanikanja potrebe po obstoju do tega, da se v njih išče "rešitelja" akutnih družbenih problemov.

Socialno delo se pojmuje kot del subjektivnih družbenih sil (dokumenti ZK in Zveze društev socialnih delavcev Jugoslavije), ki zavestno deluje pri reševanju družbenih problemov, objektivno pa je pogosto potisnjeno na obrobje družbenih dogajanj in ostaja vezeno na probleme, s katerimi se je tradicionalno ukvarjalo.

---

x Vida Milošević, dip. soc. delavka, pomočnica predsednika BKZSV, Ljubljana, Kidričeva 5

O protislovjih, ki so značilna za socialno delo samo, na tem mestu ne moremo razpravljati. Lahko jih le omenimo: - odnos med prostovoljnimi in poklicnim delom; pomoč in na drugi strani etiketiranje ljudi; solidarnost in povezovanje ljudi; razvoj potreb in možnosti za njihovo zadovoljevanje; stanje na področju izobraževanja socialnih delavcev in zahteve, ki jih družba pred njih postavlja. Za našo sedanjo razpravo je poseben predvsem razkorak med organizacijo izobraževanja socialnih delavcev in pričakovanji, ki jih ima družba do nosilcev te dejavnosti.

Socialno delo v samoupravni socialistični družbi je del aktivnosti in organiziranega uresničevanja ciljev in načel socialne politike in socialnega razvoja, poklicna in nepoklicna dejavnost posebnega pomena, katere namen je, da tudi prispeva k opredeljevanju in uresničevanju družbenih ciljev.

Vsebinska socialnega dela so lahko vsa področja individualnih, skupinskih in družbenih pogojev zadovoljevanja človekovih potreb, njegovega vsestranskega razvoja, socialne varnosti, medčloveških odnosov in družbenega uveljavljanja. Glede na to, in predvsem ob upoštevanju celovitosti človekovega življenja in dela, socialnih potreb in razvojnih možnosti, spremenljivosti in zapletenosti medčloveških odnosov in družbenih procesov, protislovij in problemov, bi se socialno delo moralo ukvarjati tako s posamezniki in družbenimi skupinami (predvsem s družino) kakor tudi z vsem tistim, kar je medčloveško, družbeno v odnosu: človek - družbene skupine - družbena skupnost - družbene institucije - splošna struktura družbe.²

Socialno delo pa ni in ne more biti homogena in enodomenska dejavnost. Potreba po socialnem delu se veča ravno tako nujnost njegove vse večje specializacije zaradi vse raznovrstnejših potreb ljudi in problemov, s katerimi se ukvarja. Ta razvejano in specifičnost pa ne bi smele omajati njegovih temeljnih prvin (generično socialno delo, doktrina socialnega dela), ki se izražajo v njegovih temeljnih načelih, ciljih, predmetu dela, etiki in metodologiji.

Problem socialnega dela kot stroke je, kot izgleda, tudi v tem, da se je v procesu svoje profesionalizacije tako hitro specializiralo. Zaradi tega je stalno prisoten problem pomanjkanja lastne identitete in premalo je jasnih temeljnih vrednot. Socialno delo se je že od svojega nastanka dalje usmerjalo na različna in številna področja, kjer prevladujejo druge stroke, in je pogosto prevzemalo vrednote tistih, ki so tam dominantne, k temu nedvomno prispeva svoje tudi interdisciplinarna zasnovanost socialnega dela.

2. Trendi v izobraževanju socialnih delavcev v svetu

V svetu je izobraževanje socialnih delavcev zelo razvejano in raznoliko. Razlikuje se glede na: temeljno usmeritev socialnega dela (konservativna, reformistična in radikalna), metode socialnega dela, za katere usposablja različne šole, stopnjo izobrazbe in populacijo, s katero naj bi socialni delavci delali, kakor tudi glede na področje dela. Razen temeljnih izobraževalnih programov obstaja vse več specializacij za posamezna področja socialnega dela.

Glede temeljne usmeritve socialnega dela prihaja na pobudo radikalno usmerjenih študentov ob koncu šestdesetih in na začetku sedemdesetih let (Francija, Belgija, ZR Nemčija, ZDA) do spreminjanja vzgojno-izobraževalnih programov od konservativnih, ki so usposabljali predvsem za delo s posamezniki, k reformističnim in radikalnejšim. Takšni programi naj bi študente usposabljali za aktivno delo na področju socialne politike, njenega načrtovanja in oblikovanja, kakor tudi za spoznavanje potrebe in vodenje akcij za socialne spremembe. Pri tem gre seveda za socialne spremembe v okviru obstoječih družbenih razmer, torej bolj za različne socialne reforme.

To gibanje je povsod, kjer program izobraževanja socialnih delavcev ni predpisan in enoten (ZDA, ZR Nemčija, Švedska idr.) privedlo do še večje raznolikosti šol za socialne delavce, predvsem glede na to, kateri od metod socialnega dela se daje večji poudak.

Tako so ameriški študenti o stanju socialnega dela ugotavljali: "Študenti nismo zadovoljni s tem, da smo del zastarelega omtvelega poklica, ki je tog in zavrača nove ideje in strategijo družbenih sprememb." Hkrati so se uprli tudi tradicionalni metodologiji socialnega dela in odmaknjenosti izobraževalnega programa od življenja in problemov ljudi. Predlagali so revolucionarni obračun s filozofijo socialnih reform ter zahtevali oblikovanje strategije za politizacijo vsakega socialnega delavca.³ Takšne energične zahteve študentov so vplivale na spremembo programov šol, čeprav ne vseh, nekoliko pa tudi na miselnost socialnih delavcev. V Kodeksu nacionalnega združenja socialnih delavcev ZDA pa se ta radikalizem ne odraža.

Metode socialnega dela, za katere študente usposabljaajo, na šolah so povezane s temeljno usmeritvijo stroke. V sedemdesetih letih so se v ZDA razmahnile predvsem šole, ki usposabljaajo za skupnostno socialno delo, kar je v skladu s spremenjeno ideologijo socialnega dela. Programi teh šol so običajno krajši, šolanje cenejše in tako odprto tudi za pripadnike drugih (ne belih) rasnih skupin. Vse to pa je privedlo do tega, da imajo klasično usmerjeni socialni delavci to metodo socialnega dela za manj vredno in "umszano".

Povečalo se je število tistih šol, ki usposabljaajo za uporabo metode socialnega dela s skupino, pri čemer se njena uporaba širi od skupin s psihološkimi in medosebnimi problemi, k skupinam, katerih cilj je socializacija in samouresničevanje.

Do sprememb je prišlo tudi v usposabljanju študentov za uporabo metode socialnega dela s posameznikom. Od notranjih konfliktov se metoda preusmerja na medosebne probleme in socialno funkcioniranje posameznika, od terapije k reševanju problemov, preprečevanju kriz, dajanju informacij, zastopanju strank. Od posameznikov se tudi v okviru te metode prehaja k parom ter družinskim in drugim malim skupinam.

V zadnjem času se socialne delavce tudi vse bolj^{usposablja}/za raziskovalno delo, kar je v skladu s preusmeritvijo vloge socialnega dela v družbi. Običajno pa se za zahtevnejše raziskovalno delo usposablja študente podiplomskih oblik izobraževanja.

Podiplomsko izobraževanje je namenjeno tudi pripravi za vodenje socialnih institucij in za nudenje strokovne pomoči in nadzora (supervizija).⁴

Glede stopnje izobraževanja lahko ugotovimo, da se je izobraževanje za socialno delo skoraj povsod začelo na višjih šolah, ki niso bile vključene v univerzo. Ponekod so se iz njih kaslu razvile fakultete in ostale bodisi samostojne ali pa del univerze (ZDA). Tam, kjer je bilo organizirano visokošolsko izobraževanje socialnih delavcev, so se, zaradi izredno širokega področja zaposlovanja, zgodaj razvili programi specializacij kakor tudi druge oblike podiplomskega izobraževanja, vse do stopnje doktorata znanosti.

Zanimiv je pojav, da tam, kjer imajo socialni delavci že dolgo možnost doseči visokošolsko izobrazbo in akademske naslove, prihaja do ponovnega odkrivanja potrebe po višješolskih in celo srednješolskih programih za socialno delo. Ti kadri naj bi delali kot pomočniki visoko specializiranim socialnim delavcem (ZDA).⁵

Tudi v številnih evropskih deželah nenehno prihaja do reform izobraževanja socialnih delavcev. Prevladujejo triletno višje šole, ki niso vključene v univerze, ob njih pa so skoraj povsod organizirani medfakultetni ali pa samostojni študiji socialnega dela, socialnega varstva, socialne uprave ali socialne pedagogike. V izobraževanju socialnih delavcev je torej prisoten ^{duplizem,} je tem profilom skoraj povsod odprta pot za nadaljnje izobraževanje (pri čemer bodisi izgubijo leto študija ali pa morajo opraviti diferencialne izpite).⁶

Ponekod (Italija, Grčija, ZR Nemčija) potekajo priprave za integracijo višjih šol za socialno delo v univerzo in za odpravo dvotirnega izobraževanja socialnih delavcev. Vendar se višje šole tem procesom upirajo, ker se bojijo, da v okviru univerze ne bi mogle ohraniti svoje specifičnosti. Ta specifičnost je predvsem v tem, da ima usposabljanje za praktično delo enakovreden položaj kakor pridobivanje teoretičnih znanj. V triletnih izobraževalnih programih je običajno najmanj leto dni študija posvečenega pridobivanju praktičnih izkušenj.

Tako za evropske države (za katere imamo podatke) kakor tudi za ZDA je značilno, da pri izvajanju vsgojno-izobraževalnega programa enakopravno sodelujejo socialni delavci, ki medučitelji prevladujejo ali pa jih je vsaj polovica. Prav tako imajo pri tem pomembno vlogo socialni delavci - praktiki, ki študente v institucijah uvajajo v socialno delo.

Povsod, kjer je socialno delo že dolgo razvito, se izobraževalni programi razlikujejo tudi glede na področje dela ali populacije, s katero bodo ti profili delali. V ZR Nemčiji obstaja smer socialne pedagogike, ki usposablja kadre za delo z otroki in mladino ter smer socialnega dela, kjer se študenti praviloma pripravljajo za delo z odraslimi ljudmi. Na Švedskem je v okviru šol za socialno upravo smer splošne uprave

(v njenem okviru še za kadrovske poslovanje) ter smer za socialno delo. Zanimive so "Socialne akademije" na Nizozemskem, ki usposabljaajo za socialno delo, kulturno delo, kadrovske socialno delo in domsko varstvo.

V ZDA so izobraževalni programi nekaterih šol usmerjeni na probleme posebnih skupin prebivalstva: manjšine, telesno ali duševno prizadeti, otroci, starejši ipd.

Izobraževanje socialnih delavcev v svetu je torej tako pestro in dinamično, kakor stroka sama, ki se mora nenehno prilagajati spreminjajočim se družbenim potrebam.

3. Problemi izobraževanja socialnih delavcev v Jugoslaviji in Sloveniji

Spreminjanje narave socialnih problemov in socialnih težav ljudi, ki so v šestdesetih letih od pretežno stvarnih prešli k bolj osebno pogojenim, je tudi v Jugoslaviji privedlo do nezadovoljstva socialnih delavcev z dotedanjimi izobraževalnimi programi. Prav tako zahteva drugačen koncept izobraževanja vloge socialnega dela kot dela aktivnosti in organiziranega uresničevanja ciljev in načel socialne politike in socialnega razvoja. Socialno delo se mora torej vključevati na vsa področja individualnih, skupinskih in družbenih pogojev zadovoljevanja človekovih potreb, socialne varnosti, medčloveških odnosov in družbenega uveljavljanja. Glede na to in upoštevajoč celovitost človekovega življenja in dela, socialnih potreb in razvojnih možnosti, spremenljivosti in zapletenosti medčloveških odnosov in družbenih procesov, protislovij in problemov, se mora socialno delo ukvarjati tako s posamezniki in družbenimi skupinami (predvsem z družino) kakor tudi z vsem tistim, kar je medčloveško in družbeno. ⁷

Ali je za tako kompleksno in odgovorno družbeno vlogo dovolj višješolska izobrazba in ali zanjo lahko usposabljuje šole, ki so (z izjemo beograjske) večinoma stagnirale v svojem vsebinskem in kadrovskem razvoju?

Tako si socialni delavci v vseh jugoslovanskih republikah (izjemoma tudi višje šole) prizadevajo, da bi organizirali ustrezno visokošolsko izobraževanje za socialno delo. V Beogradu se je oblikovala smer za socialno politiko in socialno delo na Fakulteti političnih ved, v Zagrebu pa Medfakultetni študij za socialno delo. V Sloveniji se je leta 1976 oblikovala usmeritev za socialno delo v okviru Fakultete za sociologijo, politične vede in novinarstvo. Tako tudi pri nas ni uspelo premagati protislovja med bolj "prakticistično" in "znanstveno" zasnovanostjo izobraževanja za socialno delo. Morda je odkovor na dolgotrajne dileme in nezadovoljstvo na novo ustanovljen "Zajednički študij za socijalni rad" v Zagrebu, ki pomeni integracijo in preoblikovanje nekdanje višje šole in medfakultetnega študija (z delom je začel v študijskem letu 1983/84). Podobna združitve se pripravljata tudi v Beogradu za prihodnje šolsko leto.

In Slovenija? Ob sedanji preobrazbi visokega šolstva je Višja šola za socialne delavce predlagala visokošolski program za izobraževanje socialnih delavcev, Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo pa program za socialno politiko in socialni razvoj. Predlog VŠSD je bil že v osnutku programskih zasnov dokončno zavržen, program za socialno politiko in socialni razvoj pa bo obstajal kot izbirni program. Sicer pa bi predlagane rešitve morda bolj ustrezale obema izobraževalnima institucijama kakor pa potrebam stroke. Glede na usmeritev in družbeno vlogo socialnega dela, bi bila ločitev socialne politike in razvoja od socialnega dela nasilna in neupravičena.

Idealne rešitve prav gotovo ni, in je tudi ne kaže iskati samo v izobraževanju socialnih delavcev, čeprav je to v Sloveniji trenutno res pereč problem. Večje število diplomiranih socialnih delavcev v drugih republikah je celo poglobilo nekatera

strokovna vprašanja in povzročilo konflikte glede delitve dela med socialnimi delavci z višjo in visoko izobrazbo, predvsem v centrih za socialno delo.

Oglejmo si še, kakšna mnenja imajo socialni delavci o izobrazbi, ki so jo dobili na šoli, ter o potrebnih spremembah. ⁸

Glede odnosa med teoretičnimi in praktičnimi znanji študija na VŠSD menijo socialni delavci takole:

- študij je dal preveč teoretičnih in premalo praktičnih znanj	34,7 %
- študij je dal premalo teoretičnih in preveč praktičnih znanj	4,8 %
- študij je dal premalo teoretičnih in premalo praktičnih znanj	47,6 %
- študij je dal ustrezna teoretična in praktična znanja	11,3 %
- brez odgovora	1,6 %
Skupaj:	100,0 %

Zanimivo je stališče dela socialnih delavcev (v populaciji dobre tretjine), da je študij na VŠSD preveč teoretično usmerjen. Tako se, izgleda, ta šola ne uvršča med tiste, ki preveč poudarjajo učenje veščin in premalo teoretično znanje. Vendar pa tudi poudarjanje teorije in zanemarjanje konkretnih znanj za socialno delo ni dobro. Pravo ravnovesje med obema področjema usposabljanja za poklicno delo pa je v samo dveletnem študiju težko najti.

Le malo manj kot polovica anketiranih socialnih delavcev meni, da jim je študij dal premalo enih in drugih znanj. To pa je resno opozorilo, da se za obsežne in zahtevne naloge s področja socialnega dela ni mogoče usposobiti zgolj v dveletnem vzgojno-izobraževalnem programu!

Na vprašanje, kaj predlagajo za izboljšanje vzgojno izobraževalnega dela na VŠSD, so socialni delavci odgovorili takole:

- drugačno sorazmerje med teoretičnim in praktičnim usposabljanjem	27,4 %
- sistematično usmerjanje na eno področje dejavnosti - specializacijo	14,5 %
- nove vsebine, ki sedaj niso zajete	5,7 %
- podaljšanje študija na štiri leta	51,6 %
- brez odgovora	0,8 %
Skupaj:	100,0 %

Tudi ti odgovori potrjujejo, da višješolski študij ne usposobi dovolj za teoretična in praktična znanja, ki jih potrebujejo socialni delavci, saj jih več kot polovica predlaga podaljšanje študija na štiri leta.

Podoben odziv je imelo enako vprašanje v anketi, ki se ji je odzvalo 316 socialnih delavcev. Več kot polovica jih je izjavila, da je treba študij na VŠSD podaljšati in izboljšati.⁹ Vse kaže, da pobude socialnih delavcev doslej niso bile dovolj odločne, saj se to vprašanje niti v desetih letih ni ustrezno rešilo.

Verjetno bo rešitve iz zagate pri izobraževanju socialnih delavcev treba iskati v pripravi raznovrstnih programov in stopenjskega študija kakor tudi številnih oblik in vsebin izpopolnjevanja strokovne izobrazbe (programi dopolnilnega izobraževanja in specializacije). Vzporedno z izobraževanjem pa je potrebno razvijati sistematično raziskovanje na področju socialnih dejavnosti, ki je v naši republici skoraj docela zanemarjeno. Za raziskovalno delo pa so nedvomno usposobljeni le tisti strokovnjaki, ki imajo bogato teoretično znanje in praktične izkušnje s področja, ki ga raziskujejo.

Spremembo vzgojno izobraževalnega programa terja tudi preusmeritev socialnega dela v preventivno delo, v razvijanje prostovoljnih dejavnosti ter spodbujanje bogatih človeških potencialov v vseh okoljih.

OPOMBE

1. Dr. Milosav Milosavljević: *Budučnost socijalnog rada*, v: *Socijalni rad juče - danas - sutra*. VŠSR Beograd, 1982,
2. Dr. Milosav Milosavljević: *Budučnost socijalnog rada*, že citirano,
3. Patrick Mc Cuqn: *The student Movement in Social Work*, V: *Social Work Education Reports*, Vol. 17, No 2 (June 1969) str. 58.
4. Kurt Reichert: *Current Developments and Trends in Social Work Education in The United States*, V: *Journal of Education for Social Work*, Vol. 6, No 2, Fall 1970, str. 43-44.
5. Kurt Reichert: *Ibid*, str. 40.
6. Razpolagamo s preliminarnimi podatki iz raziskave o izobraževanju socialnih delavcev v Evropi za Avstrijo, ZR Nemčijo, Nizozemsko, Grčijo, Francijo, Italijo, Veliko Britanijo, Švedsko in Jugoslavijo.
7. Dr. Milosav Milosavljević: *Budučnost socijalnog rada*, že citirano, str. 10.
8. Vida Milošević: *Socialno delo v samoupravni socialistični družbi II.*, raziskovalno poročilo, VŠSD v Ljubljani, 1983.
9. Blaž Mesec: *Stališča socialnih delavcev do izobraževanja*, VŠSD v Ljubljani, 1972, str. 96.